

OTW

**HET OUDTESTAMENTISCH WERKGEZELSHAP
IN NEDERLAND EN BELGIË**

Prof. Dr. K. Spronk, voorzitter
Dr. P. Sanders, secretaris
Adres secretariaat:
Protestantse Theologische Universiteit
De Boelelaan 1105, Postbus 7161,
1007 MC Amsterdam, NL
E-mail: p.sanders@pthu.nl
website OTW: www.otw-site.eu

Amsterdam, 24 april 2014

Aan de leden en oud-leden van het OTW

Geachte collega's,

Het bestuur van het OTW nodigt u uit voor de 217^e vergadering van ons gezelschap op ~~donderdag~~ *16 mei 2014* aan de Theologische Universiteit Kampen (TUK). Gastheer is Koert van Bekkum. Het gaat om een bijzondere vergadering, aangezien het OTW op 1 juni 2014 al 75 jaar bestaat.

We vergaderen in de aula van het gebouw van de TUK op Broederweg 15 in Kampen. Het gebouw ligt op ongeveer 10 minuten lopen van station Kampen. Stadsbus 11 rijdt elk half uur in ongeveer 10 minuten van station Kampen Zuid naar halte IJsselbrug, waar het gebouw van de TUK op ongeveer 5 minuten lopen vandaan ligt. In het centrum van Kampen zijn de parkeermogelijkheden beperkt. Zie hiervoor: <http://www.tukampen.nl/uploads/documents/175.pdf>

Aan de vergadering zelf zijn geen kosten verbonden. Doet u mee aan het jubileumdiner, dan betaalt u hiervoor, vanwege een tegemoetkoming uit de kas van het OTW, slechts € 30. U betaalt dit bedrag contant aan de secretaris, meteen na 17:50 uur.

Wilt u zich vóór 8 mei per e-mail (p.sanders@pthu.nl) aan- dan wel afmelden en daarbij aangeven of u ook deelneemt aan het jubileumdiner?

Met verschuldigde hoogachting en hartelijke groet,
namens onze voorzitter, Klaas Spronk,

(Dr. Paul Sanders, secretaris)

Bijlagen:
Agenda (3)
Samenvattingen van de lezingen (4-7)
Verlag van de vorige vergadering (8-10)

Agenda

13:30 – 14:00 *Ontvangst met koffie en thee*

14:00 – 14:25 *Huishoudelijk deel*

1. Mededelingen van het bestuur
2. Vaststelling volgende vergadering
3. Mededelingen van de editor van Oudtestamentische Studiën
4. W.v.t.t.k.

14.25 – 14:45 *Jubileum*

Klaas Spronk, "Vijfenzeventig jaar Oudtestamentisch Werkgezelschap"

14:45 – 16:00 *Werkgedeelte 1: Boekpresentatie*

Marjo Korpel en Johannes de Moor presenteren hun nieuwe boek *Adam, Eve, and the Devil: A New Beginning* (50 minuten). Na de reactie van eerste referent Meindert Dijkstra staat de discussie open voor alle leden.

16:00 – 16:30 *Pauze*

16:30 – 17:50 *Werkgedeelte 2*

(voordrachten van 30 minuten gevolgd door 10 minuten discussie)

16:30 – 17:10 Ed Noort, "Land, geweld en de taak van de exegeet"

17:10 – 17:50 Eep Talstra, "Data, Kennis en Traditie:

Bijbelwetenschappen en de Humaniora 2.0"

Vanaf 18:30 jubileumdiner in "d' Olde Vismark", IJsselkade 45, Kampen (vlak bij de IJsselbrug)

Boekpresentatie

Marjo Korpel, Johannes de Moor, *Adam, Eve, and the Devil: A New Beginning* (Hebrew Bible Monographs), Sheffield: Phoenix Press, 2014.

De auteurs betogen dat de bijbelse traditie over het begin van de kosmos en de schepping een Kanaänitische oorsprong heeft. Kleitabletten uit Ugarit (13de eeuw v. Chr.) geven een nieuw beeld van de achtergrond van de eerste hoofdstukken uit Genesis, en bieden naar alle waarschijnlijkheid de ontbrekende Adamitische Mythe waarnaar zoveel bijbelonderzoekers al gezocht hebben.

Kort samengevat vertelt de mythe het volgende: De hoogste god, de scheppergod, droeg de naam El, die ook een van de namen is van de God die in de Hebreeuwse Bijbel wordt beschreven. Deze Kanaänitische El leefde samen met zijn vrouw Asjera in een prachtige wijngaard of tuin op de hellingen van de berg Ararat, de berg die in de Bijbel en in het Babylonische vloedverhaal wordt aangeduid als de berg van de ark. De eerste rebelse daad blijkt in de Adamitische Mythe niet door een mens te zijn begaan, maar door een kwade god met de naam Horon, die zijn zinnen gezet had op de troon van El. Hij wilde de eerste positie onder de goden innemen (vergelijk Jesaja 14). De god El accepteert dit uiteraard niet, en straft hem door hem vanaf de berg van de goden neer te werpen in de Syrische woestijn. Uit wraak verandert Horon de Boom des Levens in de tuin van de goden in een Boom des Doods door er giftige slangen in te sturen. Horon was de vader van de slangen en schorpioenen. Hij was dus zowel 'duivel' als slang, een combinatie waarvan tot op heden altijd is gezegd dat deze gelijkstelling pas in de tijd van het Nieuwe Testament heeft plaatsgevonden (Openb. 12:9, zie ook Wijsh. 2:24).

Horon hult de hele wereld in een giftige mist. Een goddelijke wezen, genaamd Adammu, wordt naar beneden gestuurd om het leven op aarde te herstellen en het gif te neutraliseren, maar hij faalt jammerlijk, omdat Horon zichzelf in een enorme slang heeft getransformeerd en hem bijt. Het gevolg is dat Adammu zijn onsterfelijkheid verliest. De goden accepteren dit echter niet en alle goden van het pantheon van El dwingen de god Horon om zijn dodelijke greep op de schepping te laten varen. Omdat hij wel inziet dat ook zijn eigen kroost het zal moeten afleggen tegen zo'n overmacht, gaat Horon overstag en rukt de Boom des Doods met wortel en tak uit de aarde. Daardoor stroomt het gif weg.

Uiteindelijk is het echter de zonnegodin Šapšu die ervoor zorgt dat het leven op aarde kan doorgaan, namelijk via de voortplanting. Zij geeft Adammu daartoe 'een goedaardige vrouw'. Nadat Horon tot inkeer is gekomen, laat ook hij zijn goede kant zien door de goddelijke vroedvrouwen voort te brengen om het jonge leven te beschermen. Horon vertoont daarmee een dubbelzinnig beeld dat ook in latere voorstellingen tot uitdrukking komt.

In de Hebreeuwse Bijbel zijn onderdelen uit de Adamitische Mythe overgenomen (Genesis 1-9, Jesaja 14, Ezechiël 28, etc.), meestal om er de spot mee te drijven. Het vermoeden van vele geleerden dat deze mythe uit

Kanaän moet stammen is dus bevestigd. De mythe werpt ook licht op talrijke passages in de apocriefe en pseudepigrafische literatuur. In de lezing zullen de belangrijkste elementen van de Adamitische Mythe besproken worden, en er zal een aantal voorbeelden gegeven worden van de doorwerking in latere literatuur. Ook zullen de oudste afbeeldingen van Adam, Eva en de Slang vertoond worden.

Samenvattingen van de overige lezingen

Ed Noort, "Land, geweld en de taak van de exegeet"

75 jaar OTW is een gelegenheid om terug- en vooruit te kijken. Dat zal de voorzitter ongetwijfeld in zijn bijdrage over het OTW zelf doen. Daarom maak ik van de gelegenheid gebruik iets breder uit te halen over mijn vertrouwde thema's en daarbij te vragen naar de taak van de exegeet.

Aanleiding daarvoor is de opmerking van Gerhard von Rad, "Als aber der Nationalsozialismus kam mit seiner widerlichen und groben Absage an das Alte Testament, die doch in weiten Kreisen (lees: 'in kerkelijke en universitaire' EN) verwirrend wirkte, wurde die Lage kritisch, denn diese Herausforderung traf die *alttestamentliche Wissenschaft fast völlig ungerüstet* (curs. EN) Sie hatte mit einem fast schon religiösen Ernst zum Ethos eines unbestechlichen historischen Erkennens erzogen, aber nicht dazu, in entscheidungsvoller Situation ...öffentlich, ja im politischen Raum sich zum Alten Testament zu bekennen" (1966).

Het betekende dat veel exegeten in een stuk innerlijke emigratie dat bleven doen waar zij goed in waren, filologische en historische uitleg, die zij als hun eigenlijke taak beschouwden. Daar werd echter ook een grens getrokken. Aan de andere kant van die grens heerste een subjectiviteit, die confessioneel gedeeltelijk geaccepteerd werd, maar wetenschappelijk niet meetelde. Prijzenswaardige uitzonderingen daargelaten heeft de bijbelwetenschap methodisch en hermeneutisch gefaald.

De voor de hand liggende gedachte dit falen tot de exceptionele situatie in Duitsland tijdens WO II te beperken, snijdt geen hout. Ook de geschiedenis van Nederlandse instituten en universiteiten en wellicht gedeeltelijk ook die van het OTW, kent hetzelfde beroep op de wetenschappelijke consensus los van contextuele determinanten.

Dit dilemma keert onder andere omstandigheden vandaag de dag terug met thema's als "Religie in het publieke domein" en "De wetenschappelijkheid van de theologie." Met die vraagstellingen in het achterhoofd met daarnaast de voor de Nederlandse situatie kenmerkende onderscheiding tussen buiten- en binnenperspectief, tussen duplex en simplex ordo en tussen religiewetenschap en theologie wil ik mij op 16 mei bezighouden met Jozua 10 en daarbij de vraag aansnijden hoe ver de taakstelling van de exegeet gaat.

Eep Talstra, "Data, Kennis en Traditie. Bijbelwetenschappen en de Humaniora 2.0"

Wat ik in deze bijdrage aan de orde wil stellen is de vraag wat het voor ons vak betekent om deel uit te maken van de Humaniora. Die vraag wordt zinnig nu het lijkt alsof er twee tegenstrijdige bewegingen gaande zijn.

Eenzijds denken bijbelwetenschappen wel de klassieke focus op historisch-kritische analyse te moeten verleggen naar aandacht voor hermeneutiek en zingeving, wil ons vak mee kunnen blijven doen in de maatschappij, dan wel in theologie en kerk. Illustratief zijn de vragen die J.J. Collins stelde: eerst in 1990 de vraag 'Is a Critical Biblical Theology Possible?', in W.H. Propp, B. Halpern, D.N. Freedman, (eds.), *The Hebrew Bible and its Interpreters*, Indiana: Eisenbrauns, 1990; daarna in 2005 de vraag 'Is a Postmodern Biblical Theology Possible?', in hoofdstuk 6 van zijn boek *The Bible after Babel. Historical Criticism in a Postmodern Age*, Eerdmans: Grand Rapids, 2005. Op p. 131 schrijft Collins: "To a great degree, the old paradigms in biblical studies were theological, tacitly if not explicitly. It is not surprising, then, that the impact of their collapse should be felt especially in the subfield of biblical theology." Het klinkt allemaal wat vermoeid, het einde van een tijdperk. Mijn vraag is nu of onze toevlucht zoeken tot de wereld van de hermeneutiek en - met een beroep op Dilthey - in het benadrukken van het eigene van de kennisverwerving in de bijbelwetenschappen, wel helpt.

Want anderzijds is er, mede door de sterk toegenomen mogelijkheden van de ICT, sprake van ontwikkelingen in de Humaniora waarbij onderzoekers op het grensvlak van techniek en cultuur geboeid blijken te raken door de complexiteit en ook wel vaagheid (fuzziness) van teksten uit de oudheid. Ging men vroeger gemakkelijk aan de kleinere Humaniora voorbij: 'jullie corpora zijn te klein en niet zo relevant', nu blijken juist klassieke vakken zoals de bijbelwetenschappen een intellectuele uitdaging te bevatten. Maar dat betekent wel dat de nadruk niet meer kan liggen op de grote cultuurverschillen tussen alfa's en bèta's, maar dat de alfa's met zelfbewustzijn hun grote verscheidenheid aan data en hun historisch-kritische methoden kunnen inbrengen in de actuele discussie over domeinen en methoden van de Humaniora. Op 14 december 2012 hield Rens Bod, bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar Computationale en Digitale Geesteswetenschappen aan de Faculteit der Geesteswetenschappen en de Faculteit der Natuurwetenschappen, Wiskunde en Informatica van de Universiteit van Amsterdam zijn oratie getiteld, *Het Einde van de Geesteswetenschappen 1.0*. Hij schrijft, p. 17 en 18, "Wat nieuw is in de hedendaagse wetenschap is het bijeenbrengen van technologie en geesteswetenschap. Alfa en bèta waren uit elkaar gegroeid in de 19e eeuw, maar technologie heeft ze in de 20e eeuw weer bij elkaar gebracht. Deze ontwikkeling is veelomvattend gebleken: ze heeft niet alleen alfa en bèta, maar ook de hermeneutische en positivistische richtingen in de geesteswetenschap bijeen weten te brengen. Deze aanpak mag daarom met recht een breuk met de monomane opvatting van geesteswetenschap door Dilthey worden genoemd. Dit zijn de Geesteswetenschappen 2.0."

Dilthey mag naar huis, want we hebben nu 'data' en databanken. Of deze soep echt zo heet gegeten gaat worden, is nog maar de vraag. Ook Bod wil niet bij data en analytische methoden blijven staan. Maar hij is wel van mening dat we alleen via de groeiende integratie van Humaniora en methoden van de ICT de vragen van interpretatie en geschiedenis opnieuw goed aan de orde kunnen stellen.

Naar mijn besef is dat ook de route voor de bijbelwetenschappen. Theologie steunt te veel op ideeën en te weinig op data. Ik citeer uit mijn afscheidsrede, *De Éne God is de andere niet. Theologie en rolverdeling in Jeremia 5: 1-9*, 2011, p. 49: "*Kan historisch-kritische bijbelwetenschap, behalve nauwkeurig waarnemen hoe de bijbelteksten in allerlei stadia en variaties spreken over God, ook iets zeggen over dezelfde teksten als teksten die het spreken van God representeren? Naar mijn inzicht kan dat, maar alleen als de moderne bijbelwetenschappen ook in methodologische zin welkom zijn in de academische theologie. Dat wil zeggen, in een theologie die niet bij voorkeur de wetenschappelijke status van onze kennis omtrent God, maar eerst de aard van onze data als vertrekpunt neemt. En van daaruit iets zegt over ons kennen van God in de menselijke ervaringswereld.*"

In mijn bijdrage wil ik proberen duidelijk te maken hoe ik ICT-technieken gebruik en hoe ik mij de methodologische verbinding tussen analytische methoden, tekstinterpretatie en bijbelse theologie voorstel.

Het Oudtestamentisch Werkgezelschap in Nederland en België

Kort verslag van de 216^e vergadering op 31 januari 2014 te Nijmegen (Radboud-Universiteit)

Aanwezig:

Koert van Bekkum, Evert van den Berg, C.P. de Boer, Jaap Dekker, Wim Delsman, Meindert Dijkstra, Pierre Van Hecke, A.J. van den Herik, Raymond de Hoop, Marjo Korpel, Marinus Koster, Gert Kwakkel, Pieter van der Lugt, Jurrien Mol, Johannes de Moor, Eric Peels (ochtend), Wolter Rose, Jacques van Ruiten, Jordan Scheetz, Klaas Spronk, Paul Sanders, Eibert Tigchelaar, Arian Verheij, Cor de Vos, Christiane de Vos, Anne-Mareike Wetter, Ellen van Wolde, Annemarieke van der Woude.

Afwezig met kennisgeving:

Hans Ausloos, Bob Becking, Panc Beentjes, Wim Beuken, Marieke den Braber, Wim de Bruin, Hans Debel, Adrie Drint, Dorothea Erbele-Küster, Oliver Glanz, Harm van Grol, Werner Gugler, Holger Gzella, Bas ter Haar Romeny, Jan Willem van Henten, Kees den Hertog, Dineke Houtman, Izaak de Hulster, Konrad Jenner, Matthijs de Jong, Christiane Karrer, Percy van Keulen, Henk Leene, Bénédicte Lemmelijn, Johan Lust, Johannes Magliano-Tromp, Michael van der Meer, Willem van der Meer, Takamitsu Muraoka, Ed Noort, Reinoud Oosting, Hector Patmore, Mart-Jan Paul, Wido van Peursen, Mladen Popovic, Lenart de Regt, Hans Renkema, Klaas Smelik, Eveline van Staalduine-Sulman, Ine Van Den Eynde, Klaas Veenhof, Bertus van't Veld, Arie Versluis, Marc Vervenne, P. de Vries, Karel Vriezen, Archibald van Wieringen, Willien van Wieringen.

Huishoudelijk gedeelte

1. Mededelingen van het oude bestuur

Aftredend voorzitter Van Hecke heet allen welkom, met name de aanwezige junioren, die hij de gelegenheid geeft zich voor te stellen, evenals nieuw lid Jordan Scheetz. Hij dankt alle leden voor het vertrouwen dat hij en secretaris Tigchelaar tijdens de periode van drie jaar waarin zij het bestuur vormden mochten genieten. De voorzitter bedankt de instituten waar de vergaderingen konden plaatsvinden voor de gastvrijheid. Ten slotte bedankt de voorzitter secretaris Tigchelaar voor zijn inzet en de zeer plezierige samenwerking.

2. Mededelingen editor Oudtestamentische Studiën / Opvolging Editor in chief Becking deelt mee dat verschenen is: Henk Leene, *Newness in Prophecy*. Onderweg zijn de *Proceedings van de Joint Meeting Amsterdam (Brooke and Van Hecke)*, de bundel *Prophecy and Story (Barstad en Becking)* en een bundel opstellen ter ere van Jan P. Lettinga (Koert van Bekkum). Goede manuscripten zijn van harte welkom, zowel dissertaties als werk van senior-onderzoekers!

Op de oproep om na de vorige vergadering namen door te geven van mogelijke editors is slechts één reactie binnengekomen. Gesprekken van de editor met collega's en Brill hebben niet geleid tot een oplossing. Inmiddels heeft de in de vorige vergadering genoemde kandidaat zich teruggetrokken. Het voorstel van de editor om aan te blijven tot 1 januari 2016 wordt door de aanwezige leden in dank aanvaard. De enige verandering die per 1 januari 2014 heeft plaatsgevonden is derhalve dat Pierre van Hecke de plaats van Marc Vervenne in de editorial board heeft ingenomen. Het OTW roept in het voorjaar van 2015 een commissie in het leven die in samenwerking met Brill en de editorial board een nieuwe editor in chief gaat zoeken. Het OTW zal voordat de commissie aan het werk gaat duidelijk maken of de kandidaat ook een niet-hoogleraar mag zijn.

3. Overdracht aan het nieuwe bestuur

Voorzitter Van Hecke en secretaris Tigchelaar dragen het bestuur over aan de nieuwe voorzitter Spronk en de nieuwe secretaris Sanders. Voorzitter Spronk dankt het aftredende bestuur voor het uitstekende vervullen van zijn taken.

4. Wat verder ter tafel komt

Voorzitter Spronk meldt dat er overleg geweest is met de Kamper collega's over een datum voor de voorjaarsvergadering in Kampen. De vergadering stemt in met de voorgestelde datum 16 mei 2014.

Korpel noemt als mogelijk onderwerp voor de volgende vergadering het boek *Adam, Eve, and the Devil: A New Beginning*, dat ze met De Moor schrijft naar aanleiding van een mogelijke parallel met Genesis 2 en 3 in een Ugaritische tekst. Het moet rond de vergadering in mei verschijnen.

De voorzitter meldt dat het OTW dit jaar 75 jaar zal bestaan. Het bestuur zal zich bezinnen op mogelijkheden om het jubileum te vieren.

Het bestuur zal ook nadenken over mogelijkheden om in 2015 een Joint Meeting te beleggen met zowel SOTS als OTSWA/OTSSA. Hierbij moet bedacht worden dat in 2016 het IOSOT in bijeenkomst.

Werkgedeelte

Voordracht 1: Bob Becking, 'Heeft Bijbelwetenschap nut?'

Omdat Becking ziek is, wordt de lezing voorgelezen door Tigchelaar.

In de Bijbelwetenschappen zijn er drie uiteenlopende dimensies van ambitie: kerkelijk gebonden ambitie, positivistisch gebonden ambitie en hermeneutische ambitie. In de huidige discussie over onderzoeksbeleid speelt het begrip 'nut' een centrale rol. Nut wordt daarbij op een beperkte wijze gedefinieerd als 'een bijdrage leverend aan de economische ontwikkeling en de gezondheid van de mens'. Deze verwoording gaat uit van een bepaald mensbeeld en ziet voorbij aan de aard van het proces van de verwerving van nieuwe kennis. Als drie tegenstemmen worden het mensbeeld bij Habermas, bij Proust en in het Tuinverhaal genoemd. Deze kunnen leiden tot een herdefinitie van nut. Ten slotte volgt een formulering van het nut dat de Bijbelwetenschappen in de toekomst kunnen hebben.

Vragen volgen van Van Wolde, De Vos, Koster.

Voordracht 2: Pierre Van Hecke, 'De oudtestamentische wetenschap tussen kritiek en hermeneutiek'

In bijbelwetenschappen was er van oudsher een anti-dogmatische tendens. Nu is in de humaniora de dominante vooronderstelling dat objectiviteit onmogelijk is. Van de kant van de kerk is er behoefte aan een grotere relevantie voor de kerkelijke praktijk. Toch is er vooral veel gesecculariseerd onderzoek (tekstkritiek, redactiekritiek, enz.), ook in confessionele instellingen. In deze paradoxale situatie is het nodig om als bijbelwetenschappers explicieter aandacht te besteden aan de vraag waarom we ons eigenlijk met de Bijbel bezighouden. Het antwoord zal moeten zijn dat de Bijbel van belang is voor geloofsgemeenschappen en dat de bijbelwetenschappen de interpretatie in die gemeenschappen ten goede komt. De idee dat een juiste hermeneutische benadering kan leiden tot recontextualisering van een abstracte kern is problematisch. Voor de bijbelwetenschappen is er echter de schone taak te bestuderen hoe de Bijbel functioneert als bron van het metaforiseringsproces en daarbij de kritische vraag te stellen of wel recht gedaan wordt aan de tekst. Deze taak van de bijbelwetenschappen leidt automatisch tot een nauwe aansluiting bij de andere theologische disciplines. De methode van de bijbelwetenschappen blijft echter zuiver wetenschappelijk. Vragen en opmerkingen volgen van Dekker, De Vos, Verheij, Van Bekkum, Dijkstra, Kwakkel, Peels.

Voordracht 3: Paul Sanders, 'Hoe motiveer je de theologiestudent?'

De voordracht gaat in op het situatie dat een deel van de theologie-studenten niet overtuigd is van het nut van wetenschappelijke exegese van het Oude Testament. Ze vinden tekstkritiek, redactiekritiek, vormkritiek, enz., moeilijk en diepgravend, maar zijn bovendien van mening dat exegese te weinig relevant oplevert. Universitaire docenten moeten rekening houden met de interesse van de studenten en helderder laten zien dat wetenschappelijke exegese leidt tot resultaten die juist wel relevant zijn voor de thema's die theologiestudenten interesseren.

Vragen volgen van Kwakkel en Koster

Voordracht 4: Raymond de Hoop, 'Wat met de Bijbel na de academie?'

Binnen de academie wordt de Bijbel als een voorwerp van wetenschappelijk onderzoek en studie beschouwd. Tussen het wetenschappelijke debat en het geloofsgesprek binnen de geloofsgemeenschap lijkt een groot gat te gapen. Het resultaat van slecht verwerkte colleges bijbelwetenschappen is regelmatig op de preekstoel te beluisteren: narratieve teksten worden historiserend herverteld en uitgelegd, profetische teksten worden los van hun context aangehaald en betrokken op diverse gebeurtenissen, etc. Dit zijn twee uitersten van een te snelle ontmythologisering van de Bijbel aan de academie, waarbij studenten geen tijd krijgen om de relevante vragen te beantwoorden en te verwerken.

Vragen volgen van Cor de Vos, De Moor, Christiane de Vos, Delsman.

Met dank aan het afgetreden bestuur voor de organisatie van deze wintervergadering en aan Ellen van Wolde en de faculteit Theologie van de Radboud-Universiteit voor de gastvrijheid.